

शालवी. सुशील. वसुदेव. ज्ञान (संस्कृत)

शालवी. कर्कशास्त्रिणं सुशालवासासदो
विश्वलोचनस्य वसु. इत्यथ शालवीणो लोको
वेति - विवेचनम् ।

शालवी. कर्कशास्त्रिणं सुशालवासासदो
विश्वलोचनस्य वसु. ।

आतो पश्यतः (1/3/28) कर्कशास्त्रिणं कावचं
इत्यनुशासकत्वात् अनुशूचितं सदा कर्कशास्त्रिणं कर्क-
वाचकं च विधातव्यम् । इति तु कर्कशास्त्रिणं विश्वलोचनस्य
लक्षणादीकृतान् - पुनर्लक्षणात् ।

ननु 'आतो' इति उक्तं एतन्मते दुष्टत आदि
(विश्वलोचनस्य वसु.) इति उक्तं वाच्यं उक्तं वा-
चात्कथं चेति वाच्यं उक्तं वाच्यं उक्तं वाच्यं उक्तं वाच्यं
ते वाच्यं वेति चेत् ? अत्र, ननु - सुशाली-
कृतानां शालीनां वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं
रेकादनुविधातव्यं हेतुः । इति तु कर्कशास्त्रिणं
इति उक्तं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं
वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं
वसु. इत्यथ एतन्मते विवेचनस्य
पुनर्लक्षणं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं
न पुनर्लक्षणं वाच्यं ।

अथ न अपेक्षान्तेष्वप्यपि परिशुद्धो अन्तरे
इत्यथ एतन्मते आतो एवं विश्वलोचनस्य इति
उक्तं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं वाच्यं
परिशुद्धो अन्तरे इत्यथ एतन्मते 'पश्यतः' इति उक्तं
न वाच्यं । प्रकृति प्रत्यय मेलनेन शालीनां वाच्यं
एतन्मते न अपेक्षान्तः ।

इत्यर्थप्रामः - अत्र हि शालीनां प्रकृति प्रत्ययो-
स्मिन् अन्तरेवास्मिन् वाच्यं रेकादनुविधातव्यं
प्रकृति प्रत्ययो मेलनेन - न एव एतन्मते उक्तं वाच्यं
एतन्मते इत्यर्थप्रामम् ।

इति दिक् ।

अतो वा
शालीनां
वाच्यं वाच्यं वाच्यं
वाच्यं वाच्यं वाच्यं
वाच्यं

शास्त्री द्वितीय खण्डस्य कृते (साहित्यम्)

'अमितः समितः प्राप्तेरुत्कर्षेर्हर्षदप्रभौ !
अहितः सहितः साधु भरोमिरसनामपि ॥'
पद्मदम्भितं व्यङ्ग्यार्थं प्रतिपादनम् ।

अमितः समितः प्राप्तेरुत्कर्षेर्हर्षदप्रभौ !
अहितः सहितः साधु भरोमिरसनामपि ॥ इति
इदं शब्दशक्त्या विरोधाभासालङ्काररूपो वाच्यम् ।
हे हर्षद ! = शत्रु त्वं खडक ! मित्र त्वं वाचक प्रभौ !
लं समितः = सुखान् प्राप्तेरुत्कर्षेः = अतिशयैः विजयैः
मात्रः । अमितः = अपरिमितः, अमनां = दुर्जनानां,
अहितः = दशविधापत्तेन शत्रुरसि ।

अत्र अः अमितः = मितरहितः स समितः =
मितसहितः कथम् ? अथ अहितः = हितरहितः स
सहितः = हितरहितः कथमिति विरोधः । अथ समितः =
सुखान्, प्राप्तेरुत्कर्षेः अमितः, तथा साधु भरोमिः
सहितः अमनां चाहितः इत्यर्थं करोत निराक्रियते ।
विरोधाभासद्वारेणका आदि शब्दाभावान्धात्र
विरोधाभासालङ्कारो व्यङ्ग्यः । इति ।

उपेन्द्र का
गुरु
सहोदर साहित्य
राज्य के साहित्य
सुरक्षित, पूर्ण

शास्त्री प्रथम खण्डकृत (शास्त्रम्)

उपेन्द्र आ

7/6/21

सम्भवे काले लक्षणैः अलङ्कृति पुनः
क्राप्ति पश्य विश्वनाथ दिशा प्रतिपादनम् ।

श्री श्री शास्त्रि
सर्वज्ञानं महा विद्व
शुक्रसेना, प्रणिमी

नददोषो शब्दाधोः अगुणावर्णकृति पुनः क्राप्ति ।

उक्तं काले लक्षणैः अलङ्कृति पुनः क्राप्ति
इति भद्रं तदपि न भुक्ति भुक्तम् । अस्मार्थः - सर्वत्र
शब्दकारो क्वचिदस्फुटालंकारोपि शब्दाधोः कालमिति ।
न सा लङ्कार शब्दाधोः अपि काले उत्कर्षभावात्पक्ष-
लात् न तु स्वरभावात्पक्षम् । यत्तु क्वचिदस्फुटालंका-
रत्वे उदाहृतम् -

भः कौमारहरः स एव हि तस्मात्स्व चैत्रश्रया-
स्ते चोत्सीलितमालती सुरभः प्रौर्गः कदम्बानिलाः ।
सा नैवास्ति तदापि तत्र सुरलभापार लीलाविधौ
देवा रोपसि वेत्सीतरुतले चेतः समुत्कथते ॥ इति ।

असत्त्वत्पम् । अत्र हि विभावना
विशेषोक्ति मूलस्थे सन्देह सङ्करालंकारस्थ स्फुटत्वम् ।
वस्तुवस्तु भः कौमारहरः इत्यत्र न कश्चन
स्फुटालङ्कारः । कारणभावे कार्याप्रतिरूपस्य
विभावनाऽलङ्कारस्थ न स्फुटता । यतः उत्कथामात्र
कारणानां भाव मुखेनैव वर्णने न लभावमुखेन ।
एवं कारणाभिनेदपि कार्यानुत्पत्तिरुपाया विशेषोक्तेरपि
न स्फुटता । अत्रादत्र कारण कार्याभारभाव कथनस्य
आर्षिकस्य सत्वेऽपि तद्व्ययन न जायतेऽनुपात्तलात् ।
यदि चेतोऽनुत्पत्तिर्नैव तदाभिधीयते तदा विशेषोक्तेः
स्फुटत्वं भवेत् । अत्र उभयोरस्फुटत्वेन अतन्मूलक
सन्देहसङ्करोऽपि अस्फुटं इति निर्विवादम् ।

इति